

ערבות

"הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" (דברים כט, כח).

"נקוד על לנו ולבנינו, לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרצים עד שעצרו את הירדן, משקבלו עליהם את הסבועה צהר גרזים וצהר עיבל, ונעשו ערצים זה לזה" (רש"י פס)

[א]

בן א"י להוציא בן חו"ל

נשיאת כפיים לכהן בתפילה שאינה מחוייב בה

בש"ת גינת וורדים (או"ח א, יב) כתב לדון האם כהן שהוא בן א"י, יכול לעלות לדוכן בחזרת הש"ץ של בני חו"ל ביו"ט שני. ועי"ש שצידד, שאע"ג שטוב בעיני ה' לברך את ישראל, מ"מ בעינין שיעלה לדוכן דווקא בשעת ברכת עבודה, ותפילת מוסף דבני חו"ל ביו"ט שני כלפי הבן ארץ ישראל לאו כלום היא, דהא לדידיה הוא חול גמור שאין בו תפלת מוסף, וא"כ נמצא שמברך את ישראל שלא בשעת העבודה, וזה לא שרי ליה לכהן.

והביא כן מב' מקומות שצריך לברך דווקא בשעת עבודה, חדא מהא דשנינו בסוטה (לח, ב) דבעינן לעלות בברכת עבודה דווקא, ואם לא עלה עולה בעבודה שוב אינו עולה (ונפסק להלכה בשו"ע או"ח קכח, ח), ועוד הביא ראיה מגמ' ר"ה (כח, ב) דשנינו שאין בברכת כהנים משום בל תוסיף " כיון דאלו מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך, כוליה יומא זמניה הוא". והקשה הגנת וורדים, אמאי הוצרכו לבוא לצבורא אחרינא, תיפו"ל דאי רצה לברך את ישראל כמה פעמים ביום מצי מברך. ועל כרחק, דלא מצי מברך אלא לצבורא אחרינא, דווקא שהם עדיין עסוקים בתפלה, ויכול לקיים בהם מצות ברכת כהנים בשעת עבודה.

אלא דשב והקשה על עצמו, דא"כ בציבורא אחרינא נמי ייחשב שלא בשעת עבודה, דהא כבר גמר תפלתו, ועתה אינו מתפלל. ותירץ שכיון דמצי להתפלל בנדבה, א"כ שפיר מקרי שעת עבודה, וזה לא שייך ביום טוב שני.

שיטת מהר"מ אבן חביב וראיותיו

אכן עיין בדבריו בתשובה הבאה (סי' יג), שמהר"מ אבן חביב חולק וס"ל דשפיר יכול הכהן הנ"ל לברך לבני חו"ל, והביא ראיה דכהן מצי לברך אע"ג דלא שייך באותה התפילה והעבודה, דהרי בן בוכרי (פ"ק דמס' שקלים) ס"ל דהכהנים אינם חייבים בשקלים, וא"כ לכאורה אין להם חלק בעבודה, ובכל זאת פשיטא דאפילו לבן בוכרי הכהנים מברכים ברכת כהנים, ומבן בוכרי נשמע לרבי יוחנן בן זכאי, דמצי כהן לברך אע"ג דלא שייך באותה עבודה. אבל עי"ש שדחה ראיה זו, שכן אע"פ שאין לכהנים חלק בקניית הקרבנות, מ"מ יש להם חלק בהקרבת הקרבנות, וא"כ שפיר מקרי "עבודה", ולהכי מצינן לברך ברכת כהנים, ואזדא לה ראיה משם.

ומה שהביא הגינת וורדים ראייה מההיא דסוטה שכל כהן שאינו עולה בעבודה וכו', כתב מהר"מ ן' חביב לדחות שזה אינו אלא לכתחילה, דהא מצינו לרדב"ז בתשובה, דאם עלה לא ירד, וכמ"ש בכנה"ג (ריש סי' קכח). אבל כתב דאולי יש לדחות, דטעמא דלא ירד משום פגמו דכהן. ועי"ש שמביא משו"ת ריק"ש (כ"י סי' סו), בכהן שבא לבית הכנסת בברכת מודים, דיכול לברך ברכת כהנים, אע"ג דלא היה בבית הכנסת כשאמר הש"צ רצה. ודקדק מלשון הפוסקים, דהא דאמרי דיעקור רגליו ברצה, היינו בכהנים שהם בבית הכנסת, אבל מי שבא מחוץ לבית הכנסת ומצא הש"ץ בהודאה יכול לעלות לדוכן, הרי לן שלעלות לדוכן בשעת עבודה אינו לעיכובא.

מחוייב במצוה בעלמא, ועתה לא הגיע זמן חיובו, אי יכול להוציא את המחוייב עכשיו
והנה שנינו במשנה (ראש השנה כט, א), "זה הכלל, כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן". ויש להסתפק במי שמחוייב במצוה בעלמא, רק דעתה אי"ז זמן קיום המצוה, אי חשיב מחוייב בדבר, דסו"ס מחוייב במצוה זו, ומצי להוציא, או דחשיב אינו מחוייב, כיון דעתה בפועל אינו מחוייב, ולא מצי להוציא.

ובדין זה נחלקו הראשונים, דהנה בריש מסכת מגילה איתא שבני הכפרים מקדימין קריאת המגילה ליום הכניסה (היינו יום ב' או ה' שלפני יום י"ד באדר), ונחלקו הראשונים האם בן עיר דאינו מחוייב אז, יכול לקרוא ולהוציא את הבן כפר. דשיטת רש"י (מגילה ב, א) היא, שבן עיר יכול לקרוא את המגילה ביום הכניסה ולהוציא את בני הכפרים ידי חובתם, אבל הר"ן שם חולק, ושיטתו היא ע"פ הירושלמי שאין בן כרך (המחוייב בט"ו באדר) יכול להוציא בן עיר (המחוייב בי"ד באדר), עי"ש בר"ן. (וליישב דברי רש"י משיטת הירושלמי, אולי יש לחלק בין בן כרך ובן עיר, שחיובם חלוק בעיקר דינם, וכל אחד מחוייב מכח תקנה וגדר חיוב שונה, לבין בן כפר ובן עיר, שחיובם שווה ביסודו, אלא שבן הכפר מקדים).

הרי שנחלקו הראשונים האם המחוייב במצוה בעלמא, רק דעתה אינו חייב מחמת דלא הגיע זמנו, אי מצי להוציא את המחוייבים עתה. וכתב מהר"מ אבן חביב דהכא נמי בנידון הנזכר בכהן בן א"י בחו"ל, דלפי הר"ן לא יוכל להוציא את בני חו"ל, שהרי אינו מחוייב עתה בפועל, אך לשיטת רש"י שפיר יכול להוציאם, הואיל והוא מחוייב בעיקר המצוה.

ש"ץ שאינו מתענה

ועי"ש עוד שכתב לתלות דין זה במחלוקת הראשונים (עיין טור או"ח סימן תקסו), במי שאינו מתענה אם יכול לגשת כש"צ. דשיטת רב נתן שאינו יכול להתפלל, שכן היות ואינו מתענה אינו יכול לומר עננו. אבל הטור חולק, וכתב שם שאיני יודע למה לא יוכל להיות ש"ץ, שהרי אינו אומר **ביום תעניתי**, אלא **ביום התענית הזה**, ותענית הוא לאחרים. ומבואר, שנחלקו היכא שהאדם במצבו כעת אינו יכול לקיים את המצוה, האם יכול להוציא חבירו מדין ערבות.

שהחיינו על הכוס ביום כיפור, ובברית מילה בת"ב ויו"כ

ועי"ש עוד שכתב להכריע בסוגיא הנ"ל מההיא דעירובין (מ, ב) בסוגיא דברכת הזמן ביום הכיפורים, דמבואר בגמ' שאין לברך על הכוס ולתת לתינוק, משום דילמא אתי למיסרך. וכתבו התוס', שלפ"ז אם אירעה מילה ביוה"כ שפיר מותר לתת לתינוק, ולא חיישינן דלמא אתי למיסרך, משום שלא רגיל בזה. ובבית יוסף (או"ח סי' תקנט) הביא דברי התוס' הנזכר, והחולקים עליהם שחוששינן דלמא אתי למסרך. אבל כתב דבי"ז בתמוז ובג' בתשרי ובי' בטבת, שהיולדת יכולה לשנות, אזי לכולי עלמא מברכין על הכוס ותשתה ממנו היולדת. הרי פסק ברור, דאע"ג דאין המברך ראוי לברך לעצמו מפני שהוא מתענה, אפ"ה יכול לברך בורא פרי הגפן וזמן על הכוס, משום דיכול לתת לטעום לתנוק או ליולדת.

שוב כתב לדחות הראיה מהתם, דשאני יוה"כ דהוא יו"ט לגבי דידיה, ואם היה המברך עצמו חולה היה יכול לטעום הכוס של ברכת בפה"ג, הלכך מיקרי דשייך בגויה להוציא את התינוק, או את היולדת בשאר תעניות. אך בן עיר, י"ל דאינו יכול להוציא בן כרך במגילה, כיון דאינו מחוייב כלל ועיקר באותו יום, דכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.

בן א"י בחו"ל ביו"ט שני, אי מצי למימר "מקדש ישראל והזמנים"

ומסקנת המהר"מ ן' חביב שם היא, דבן א"י שפיר יכול לברך ברכת כהנים לבני חו"ל במוסף דיו"ט שני, וגם יכול להוציאם בתפילת יו"ט, ושפיר מצי אומר "מקדש ישראל והזמנים" אף דאצלו אין זה יו"ט, דכבר כתב בשו"ת רדב"ז (ד, עג), דבני א"י המגיעים למצרים ליו"ט יתפללו ביו"ט שני תפילת בני חו"ל, ולא יצאו ידי חובתם אם יתפללו תפילת שבע. ואין סברא לומר שלא יתפלל תפלת המועד, לפי שמוציא שם שמים לבטלה שחותרם מקדש ישראל והזמנים, "דהא אנן ידעי בקיבועא דירחא ואפ"ה מברכינן לה. וכן בחול המועד במוסף מברכים לה, **דבכל זמן שיברך אותה שפיר מברך שקדשת את ישראל והזמנים**". הרי, שכל שמתפלל תפילת יו"ט על מנת להוציא את בני חו"ל, שפיר יוצא ומוציא.

ויש להעיר על דברי הרדב"ז, דא"כ כל ברכה שיברך אע"פ שאינו צריך לאותו ברכה, לא תיחשב ברכה לבטלה, שהרי סו"ס משבח להקב"ה על דבר זה, ולדוגמא שיברך בסתמא "שהכל נהיה בדברו", הרי הוא מברך להקב"ה שהכל נהיה בדברו, ולשיטת הרדב"ז, אמאי ייחשב לו לברכה לבטלה, וצ"ע. ועיין בספר חיי אדם (כלל ה) שכתב שאה"נ רק אם מברך דרך זלזול עובר בלא תשא.

כהן שנשא כפיו כבר, אי יכול לברך שוב לציבור אחר

ועי"ש עוד, שמביא ספיקו של הלבוש, בכהן שכבר בירך ברכת כהנים פעם אחת, אם יכול לברך שוב לציבור אחר. ועי"ש שמפלפל בדבריו, ורצה לפרש על פי דבריו להא דאיתא בפרק בני העיר (מגילה כז, ב) דשאלו לר"א בן שמוע, במה הארכת ימים, א"ל מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה. ובפשטות צ"ע מאי שבחא, והלא כל הכהנים מברכין קודם נשיאת כפיים. ולפי ספקו של הלבוש הנ"ל יש ליישב בחדא מתרתי, דממ"נ, אם הדין הוא דאין לברך, א"כ היה משבח עצמו דלא נשא כפיו לציבור אחר בלא ברכה, ואם הדין הוא דיש לברך בכל פעם שעולה לדוכן, א"כ אשמועינן חידושא דלעולם היה מברך כמה פעמים ברכת כהנים בהרבה בתי כנסיות בברכה, ולא היה חושש למסתפקים על פי סברת הלבוש.

ועי"ש במהר"מ עצמו דיצא לחלוק על הלבוש, משום שהכהנים נושאים כפים בשחרית ובמוסף ומברכים, אלמא שכהן יכול לברך אע"פ שכבר נשא כפיו. אלא דכתב דכיון ויצא הספק מפי הלבוש יש לחוש לדבריו, ומשו"ה לא יעלה כהן לדוכן אם כבר בירך, אם יש כהן אחר שלא בירך עדיין, וה"נ אם יש כהן אחר מבני חו"ל, לא יעלה כהן בן א"י לדוכן.

ברכת כהנים - חיוב על הכהנים או על הציבור

אכן בעיקר מה שדימה מהר"מ ברכת כהנים דכהן, לש"ץ שכבר התפלל ועתה שמוציא אחרים ידי חובתם, בזה יצא בעל גינת וורדים (שם סימן יד) לחלוק עליו בתוקף, וז"ל, "דהגם דבתפלת יו"ט וקריאת מגילה או שאר ברכות, אמרינן דיכול להוציא הפטור את החייב, מדין ערבות, מ"מ נידון דידן שונה, דאין חיוב ברכת כהנים מוטל על ישראל, רק החיוב והמצוה מוטל על הכהנים שיברכו את ישראל, וכיון דאמרינן דאין חיוב על הכהנים רק בתפלה ועבודה דשייכי בה כהני, א"כ אין מקום לומר שיוכלו הכהנים לברך ברכה זו, כיון שאין החיוב מוטל על ישראל כלל".

ודע, דעיקר הנחתו של הגינת ורדים, דברכת כהנים מצוה דחיילא אכהנים בלבד היא, במחלוקת גדולה שנויה, דיעוי' בביאור הלכה (ריש סימן קכח) שמביא בשם ספר החרדים, שאף הישראל

המתברך בכלל המצוה, וכ"ה בראב"ד סוף מסכת תמיד בשם ספר המקצועות. אכן, עיין בריטב"א למס' סוכה (לא, ב) דמדבריו מתבאר איפכא, וז"ל, "ולכא למימר שעושה להוציא לאחרים, דליכא חיובא אישראל להתברך, מצוה דכהן הוא", והוא כשיטת הגינת ורדים הנ"ל.

ועיין בחי' הגרע"א למס' ר"ה (טז, ב) שהקשה על תוספות שדנו לגבי זימניה בבל תוסיף, ודימו ברכת כהנים בציבור אחר לש"ץ שתוקע להוציא מי שלא תקע. והקשה הגרע"א, דלכאורה לא דמו זה לזה כלל, שכן בברכת כהנים הרי המצוה מוטלת עליו, וא"כ שפיר הוי זימניה, אך בתקיעת שופר, דהתוקע רק מוציא הציבור ידי חובתם והוא אינו מחוייב, א"כ לא חשיב זימניה. ועיין שו"ת חת"ס (סימן כב) שחולק עליו, וס"ל שגם ברכת כהנים חשיבא מצוה דהציבור, והוא רק מוציאם. ומה שהביא מהר"מ מדברי הטור בהלכות תענית שמי שאינו מתענה יכול להיות חזן, ע"ז כתב בגינת ורדים וז"ל, "כמה תשובות בדבר, ומעיקרא אני תמיה על מעכ"ת שאמר שדבר זה תלוי במחלוקת, כאילו היא מחלוקת שקולה, דמאן דעבד כמר עבד ומאן דעבד כמר עבד, והלא דברי הטור דחאום בשתי ידים ואמרו שקבלת הגאונים תכריע. ורגיל אני בכיוצא בזה לומר דברי ב"ש במקום ב"ה אינה משנה. ולא על מעכ"ת בלבד אני תמיה אלא גם על כמה פוסקים אחרונים שתפסו דרך זה לעשותו סניף בדבר שיש בו מחלוקת, הגם שתהיה הסברא ההיא מופרכת הרבה ואין לה רגלים כלל, שאפילו בשעת הדחק לא סמכינן עלה כלל".

בן א"י להוציא בן חו"ל בתפילה וקידוש דיו"ט שני

ולענין הלכה אם בן א"י יכול להוציא בן חו"ל ביו"ט שני, עיין בהגהת הגרע"א לשו"ע (או"ח סי' תצו, ג) שנטה לצדד כדברי הגינת ורדים, דחשבינן ליה כאינו מחויב בדבר. ועי"ש שמפנה לעיין במש"כ הוא בהגהותיו (תרצ, י), ושם כתב חידוש טפי, שמי שיודע לע"ז ואשורית (שהדין הוא שאינו יוצא בלע"ז), אינו יכול להוציא אחרים המבינים רק לע"ז, משום דחשיב כאינו מחויב בדבר. והוא חידוש נפלא, דבשלמא בן א"י בחו"ל, הא שפיר י"ל שאינו מחויב במצוות היום, שהרי אצלו כעת הוא חול ממש, אבל גבי היודע לע"ז ואשורית הנ"ל, הא מחוייב הוא במגילה כמו הלועז, רק דכיון דהוא מבין אשורית נמי א"כ נחלק אופן קיום חיובו בפועל מהלועז, אך ביסוד חיובו ודאי שווים המה, ואפ"ה חשיב ליה רעק"א כאינו מחוייב.

ועיין בספר יו"ט שני כהלכתו (פרק ח, ה הערה ט) דהביא בשם הגרשז"א זצ"ל, שאין לבן א"י לקדש בשביל בני חו"ל ביו"ט שני, משום דאצלו הוא יום חול ממש. ובשם יבדלחטו"א הגריש"א שליט"א כתב, שאפילו בן א"י הנמצא בחו"ל אין לו לקדש בשביל בני חו"ל, ולא סמך בזה על שיטת האמרי בינה (המובא להלן), שמחלק בין בן א"י הנמצא בחו"ל, לבן א"י הנמצא בא"י.

עלייה לתורה לבן א"י בחו"ל

והנה דנו הפוסקים, האם בן א"י הנמצא בחו"ל יכול לעלות לתורה ביו"ט שני. דעת השבות יעקב (סי' מ) שיכול לעלות לתורה, ועי"ש שמביא ראה מהא דאיתא במגילה (כג, א) הכל עולין למנין ז' אפילו קטן ואפילו אשה, ואע"ג דאשה וקטן לאו ברי חיובא, אפ"ה עולין למנין הקרואים, וא"כ ה"ה בנדון דידן, דודאי לא גרע בן א"י מאשה וקטן. ועי"ש שכתב שאפילו להשיטות שקטן ואשה עולים רק לז' קרואים ולא לג', הכא מודו, שהרי בידו לישראל בחו"ל, וא"כ נחשב כמחויב בקריאה זו, (ועיין לק' סברא מעין זו בשם הגרע"א). אבל דעת רוב הפוסקים שאין לו לעלות לתורה. (ועיין בס' יו"ט שני כהלכתו (פ"ח הערה יט) דהביא בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, דמ"מ בשמחת תורה יכול לעלות, שגם הוא שייך בשמחת גמר התורה).

אכן ביו"ט שני שחל להיות בשבת, דעת הגר"מ פ' שיכול לעלות לכל העליות, שכן מעיקר חיוב קריאת התורה בשבת אין חיוב לקרוא פרשה מסויימת בדוקא, רק חייבים לקרוא ז' קרואים, (ובני מערבא יוכיחו, שלא השלימו את התורה אלא פעם בשלש שנים). אכן הגרשז"א זצ"ל מפפק בזה, וצידד שאולי אפילו לששי או לשביעי אין לו לעלות, משום שאין זה אותו קריאה שהוא מחויב בה.

בן א"י בחו"ל, ובן חו"ל בא"י, אי יכולים לשמש כבעל קורא
ועיין עוד בספר הנ"ל (פ"ט יא-יב), שכן א"י בחו"ל לא יכול לשמש כבעל קורא ביו"ט שני, אבל בן חו"ל יכול להיות בעל קורא בא"י, אפילו ביו"ט שני שחל בשבת (דקוראין קריאה של שבת ולא של יו"ט). ועי"ש (הערה לח) בשם הגרשז"א זצ"ל, שבקריאת התורה אין הבעל קורא מוציא הציבור ידי חובתם בקריאה כמו במקרא מגילה, שכן החיוב הוא מדין לימוד התורה, ולכן לא בעינן שהבעל קורא יהיה בר חיובא ממש, ודי בזה שהוא בר חיובא בעיקר חיוב הקריאה. ולהכי בן חו"ל בא"י שבעיקר חיוב של קריאת כל התורה הרי חייב הוא נמי, א"כ שפיר יכול להוציאם בקריאת פרשת השבוע. אכן בן א"י בחו"ל, שאין לו שייכות לעיקר חיוב של קריאה ביו"ט שני כלל וכלל, ואצלו הוא חול גמור, להכי לא יכול להוציאם. אכן עדיין צ"ע ובירור גדר הדברים, אימתי בעינן בר חיובא ממש, ומתי די לנו בבר חיובא במקצת.

יסוד הגרמ"פ בקריה"ת דהוא חובת שמיעה בלבד

ומענין לענין כעין דברי הגרשז"א זצ"ל מצינו גם בשו"ת אגרות משה (או"ח ב, עב) שהביא דברי המ"א (רפב, ו) שאין קטן יכול להיות בעל קורא, והקשה עליו הפרמ"ג שהרי קטן עולה למנין ז', ומדוע לא יוכל לשמש בעל קורא. וכתב הגרמ"פ זצ"ל לבאר שיטת הרמ"א, דע"כ צריך לומר שאין קריאת התורה כמו קריאת מגילה ובהמ"ז וכדומה, דהנה בקריאת מגילה וכדומה הרי מעיקר הדין צריך כל אחד מהשומעים לקרוא בפני עצמו, רק דיוצא ידי חובתו מדין שומע כעונה. אכן בקריאת התורה, התם אדרבה, אם יקרא השומע בעצמו לבד לא יצא יד"ח, דהא בעינן קריאה עם ז' קרואים וכו', ונמצא, דחלוק חיוב קריה"ת דביסודו הוא חיוב שמיעה, ולא דיוצא מדין שומע כעונה, ולכן כתב דמסתבר שאין צורך שהקורא יתכוין להוציא את הצבור בקריאתו, וגם אין צורך שיוכל להוציא אותם, שכן אינם יוצאים ידי חובתם מדין שומע כעונה, אלא בעצם קיום חובת השמיעה בלבד.

וכתב שם עוד, שהעולה המברך הוא זה שחייב בקריאה, והבעל קורא הוא שלוחו להשמיע לצבור. וכיון שהוא מדין שליחות, א"כ להכי שפיר פסק הרמ"א דאין קטן יכול להיות בעל קורא, משום שקטן לאו בר שליחות הוא לכל דיני התורה.

[ב]

מי שלא קיבל עליו שבת לקדש למי שקיבל עליו שבת

ספיקו של הגרע"א במי שלא קיבל שבת אי יכול לקדש לחברו

עיין בהגהת הגרע"א לשו"ע (או"ח סימן רסז), שנסתפק במי שלא קיבל עליו את השבת, האם יכול לקדש לחבירו שכבר קיבל עליו את השבת. דמחזד י"ל, דהואיל ולא קיבל עליו את השבת, א"כ נחשב כאינו מחויב בדבר, וכהמבואר בתוס' ביבמות (יד, ב) וז"ל, "דאמר בירושלמי דבן עיר אין מוציא בן כרך, דכל שאין מחויב בדבר אין מוציא אחרים ידי חובתם, וכיון שבני הכפרים היו בקיאים לקרות ודאי היו קורין בעירם". אכן מאידך י"ל, דכיון דבידו לקבל עליו שבת, א"כ שפיר חשבינן ליה כמחוייב בדבר.

סומא אי מוציא את בני ביתו בקידוש

ועיין במרדכי (מסכת מגילה רמז תשצא) דהקשה, לרבי יהודה שסומא פטור מן המצוות, איך סומא יכול להוציא את בני ביתו בקידוש, והא אינו חייב במצוות כוותיהו. ותירץ, דהואיל וחייב עכ"פ מדרבנן, א"כ שפיר יכול להוציאם ידי חובתם. ושב והקשה על עצמו מנשים, דאמרינן בברכות (כ, כ),

ב) שאע"פ שמחויבות עכ"פ מדרבנן, מ"מ אם אינן מחויבות מן התורה אינן יכולות להוציא אחרים המחויבים מדאורייתא בברכת המזון.

ותירץ המרדכי, "דשאני נשים דלא יבואו לידי חיוב לעולם, אבל זה יכול לבא לידי חיוב דאורייתא אם נתפקח, והואיל וכן יכול להוציא אחרים ידי חובתן אע"פ שהוא אינו חייב אלא מדרבנן". וזה חידוש טפי מחידוש הרעק"א, שכן מי שלא קיבל את השבת הוי בידו לקבלה בכל עת, אך בסומא מאן יימר דיתפקח בכלל.

חילוק האמ"ב בין בן א"י הנמצא בא"י או בחו"ל

ועיין בספר אמרי בינה (הלכות שבת סי' יא), שרצה לחלק בין בן א"י שנמצא בא"י, דאינו יכול להוציא בן חו"ל בתפילת יו"ט שני, לבן א"י שנמצא בחו"ל, שיכול להוציא את הבן חו"ל. וטעמו, שכן אם הוא נמצא בחו"ל, אזי יש לו אפשרות להביא עצמו לחיוב, אם יחליט לישאר שם, ולכן שפיר יכול להוציא הבן חו"ל, דחשיב מחוייב בדבר. אך אם הוא נמצא בא"י, דאפילו אם יחליט שירד לחו"ל אינו חייב ביו"ט שני אלא א"כ ירד לחו"ל, וא"כ חשיב כאינו מחוייב בדבר, ולהכי אינו יכול להוציא את בן חו"ל. ועיי"ש שמבסס דבריו על דברי הגרע"א שהבאנו לעיל, וכתב שאפילו המהר"מ אבן חביב לא התיר אלא בכהאי גוונא, וכך היתה העובדה שם, שכן א"י היה בחו"ל ורצו שהבן א"י יברך להם ברכת כהנים, אך אם הבן א"י היה בא"י גם מהר"מ מודה דלא מצי לברכם.

מתנדבים לקדש בבית חולים קודם שבת, מהו לחזור לביתם קודם שבת

ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סימן כה), שנשאל האם בחורי ישיבה יכולים לקדש לחולים בבית חולים שאוכלים סעודת השבת אחר פלג המנחה, ואחר הקידוש לשוב למקומם במונית וכדומה, שהרי הם עדיין לא קבלו עליהם את שבת.

ועיין שם שנקט להתיר דבר זה, וכתב להוכיח כן מתוס' בברכות (מח, א ד"ה עד שיאכל) שמשוים הך דינא דאע"פ שיצא מוציא גבי ברכת המזון למי שלא אכל כלל, דבשניהם ס"ל שנקרא מחויב בדבר, והיינו, מפני שכל ישראל ערבין זה בזה יעו"ש, וכך ס"ל להרא"ש שם (פרק ז סימן כא), דאפילו לא אכל כלל יכול להוציאן, והטעם כנ"ל משום דכל ישראל ערבין זה בזה, עיי"ש. והשתא, הא זה שלא אכל כלל אינו בר חיוב כלל בברהמ"ז כעת, ואפ"ה יכול להוציא אחרים, וחשיב מחוייב בדבר, הואיל דכל ישראל ערבין זה בזה. וא"כ ה"ה בנדון דידן לגבי קידוש, הגם דהמקדש עוד לא קיבל עליו את השבת, ואיננו עדיין בר חיוב כלל בקידוש, אפ"ה נקרא מחויב בדבר מטעם ערבות, ויכול להוציא אחרים המחויבים כבר בקידוש.

ואע"פ שהמגן אברהם (סי' קצז, יא) פסק שאינו יכול להוציא חבירו בברכת המזון אם לא אכל, אין הטעם אלא משום שאינו יכול לומר שאכלנו אא"כ אכל כזית (כמבואר בתוס' ובב"י), אבל הכא לית לן בה.

וכל דבריו בזה הם דלא כהפוסקים הנ"ל, שכתבו שאין בן א"י יכול להוציא בני חו"ל בקידוש, משום שאינו בר חיובא עכשיו, אע"פ שודאי שייך ביה ערבות כלפיהם.

ועי"ש שמביא דברי הגרע"א הנ"ל גבי קידוש, וכתב שאע"פ שהגרע"א מסופק בדבר, מ"מ כבר הכריע האמרי בינה שאפשר להוציא לחבירו משום שיכול להביא עצמו לחיוב, ושפיר מקרי מחויב בדבר. אבל עיין בשו"ת מנחת שלמה (סי' ג) שכבר תמה על האמרי בינה, שהרי הגרע"א מסופק בזה, ולא הכריע. עוד חילק שם (בשם ספר בצל החכמה), דלגבי קידוש רמי עליה חיוב לקבל שבת ולקדש, וא"כ יש לדנו כמחויב בדבר אע"פ דלא חייב עכשיו בפועל, משא"כ בן א"י בחו"ל, דליכא עליה חיוב לקבל חיובי יו"ט שני, א"כ הא דמצי לקבל על עצמו לישאר בחו"ל לאו כל כמיניה להחשיבו כמחויב בדבר.

פסק הגרשז"א זצ"ל בהנ"ל

ובספר יו"ט שני כהלכתו (בתשובות בסוף הספר, סי' ב) הביא בשם הגרשז"א, דכיון שמדאורייתא פשוט שאפילו מי שעדיין לא קיבל עליו את השבת, יכול להוציא מי שכבר קיבל עליו את השבת, כמבואר בטורי אבן (ר"ה כט, א) דהא דאינו מחויב בדבר אינו יכול להוציא מי שמחויב בדבר, אינו אלא מדרבנן, ולכן בשעת הדחק יכול להקל לקדש למי שכבר קיבל עליו את השבת. אבל הוסיף שאין להקל בזה אלא בדרך ארעי ולא בקביעות, ועוד כתב שם, שעדיף שיקבל עליו קדושת שבת, ויחזור לביתו ע"י נכרי, ולצורך גדול אפילו ע"י ישראל.